

שואלים ודורשים בהלכות בין הזמנים

לע"נ מרן פוסק הדור רבינו הגדול רבי יוסף שלום אלישיב זצוק"ל

עלון זה כולל הלכות תפילת הדרך, קריעה בכותל, ברכת הימים, ברכות שונות, דיני בית הקברות, ועוד הלכות שונות

דיני תפילת הדרך

- א. חיוב תפילת הדרך הוא בין בנסיעה בין בהליכה בין ברכיבה [אופנוע או אופניים. ומצוי בבין הזמנים שרוכבים באופניים מחוץ לעיר], כל שיצא שיעור פרסה מהעיר חייב בתפלה"ד (פשוט, וכן מורים הרבנים. ושמעתי מחכ"א שהולכי רגל יותר חמור מנסיעות)
- ב. צריך לומר תפילת הדרך בלשון רבים, כגון "שתוליכנו לשלום" (ש"ע קי ד) חוץ מהמילה "ותתנני" שאומר בלשון יחיד (מ"ב סק"ט) ובדיעבד אם אמר הכל בלשון יחיד יצא (מ"ב סק"ח)
- ג. יש מוסיפים "ותחזירנו לשלום" (ריף ורא"ש ברכות, גר"א ועוד) וי"א שכלול במה שאומרים "ותגיענו למחוז חפצינו" (כה"ח קי יג)
- ד. י"א שמותר להוסיף על הנוסח, כגון "ותצילני מתאונות דרכים" (אשי ישראל בשם הגרש"א, הגר"ש דבליצקי ע"פ ראבי"ה) וי"א שהכל כלול ב"וכל מיני פורעניות", ואין להוסיף על נוסח חז"ל (שם בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א)
- ה. אם אפשר לעצור, יעמיד את המכונית כשאומר התפלה, ואין צריך לרדת מהמכונית (ש"ע קי ד גבי רוכב על בהמה. ועי' ארחות רבינו שהחז"א והסטייפלר לא עצרו את המכונית. ואמר לי ר' ארי' אלישיב שהגר"ש לא עצר. ושמעתי מהרב ישעי' אפשטיין, שהגר"ח"ק אמר לו לעצור כשאפשר, דהיינו שאינו סכנה, דמהיות טוב וכו' [בדרך הרגיל לירושלים לא ה' עוצר, ובדרך לקרית ספר עצר אחר המנהרה] ועי' שיעורי הגר"ש ע"מ ברכות עמ' קנו דלדעת הט"ז [קצא] הנהג אינו יכול לומר תפילת הדרך תוך כדי נהיגה)
- ו. אין צריך לומר תפילת הדרך אלא פעם אחת ביום, וזה כולל הלילה עד עמוד השחר (ש"ע קי ה, ועי' מ"ב סק"ו, וכו"ה בשולחן שלמה מהגרש"ז אורבך, ועוד) ואפי' אם ינוח באמצע היום, אינו חוזר ואומר (ש"ע שם)
- ז. אם באמצע הנסיעה דעתו ללון בעיר והסיח דעתו מהנסיעה, או שלן בעיר והמשיך בנסיעה לפני עמוד השחר, צריך לומר שוב תפילת הדרך. ואם יכול, ימתין עד עמוה"ש. אבל אם כשימתין לא יוכל לומר תפלה"ד [כגון שכבר יהי' בתוך פרסה של הבית] יאמר מיד (ש"ע סעי' ה ומ"ב סק"ו, ביאור"ל ד"ה צריך)
- ח. בנסיעה של כמה ימים, צריך לומר אותה כל יום ויום (מ"ב סק"ד) ודוקא כשלן בלילה שינת קבע, אבל אם המשיך הנסיעה גם בלילה ולא ישן אלא שינת עראי, בבקר יאמר אותה בלי חתימה (מ"ב סק"ו) לכן מי שנוסע כמה ימים באוניה, יאמר תפלה"ד ביום הראשון עם חתימה, ובשאר הימים בלי חתימה (שע"ת קי ג) וגם באוניות שיש חדרי שינה, לא יאמר עם חתימה רק ביום הראשון (אשי ישראל בשם הגר"י נויבירט זצוק"ל)
- ט. לכתחילה יש להסמיך אותה לברכה אחרת, כגון שיברך אשר יצר או בורא נפשות (ש"ע סעי' ו) ואין להסמיכה לברכת הריח, כיון שכשמריח הוה הפסק (הגה' חת"ס על הש"ע, ועי"ש שרבו ה' נוהג להסמיכה לברכת הריח) ואם אינו יכול להסמיכה, יאמר אותה בל"ז (מ"ב כח, ועי' ארחות רבינו שהחז"א והסטייפלר לא הסמיכו לברכה אחרת. ושמעתי מהרב דרזי שהגר"ש"א זצוק"ל לא הסמיכה לברכה אחרת. והעיר, שגדולי ישראל לא אוכלים סתם, אבל מי שבין כך אוכל, למה לא לקיים דינא דשו"ע)
- י. אם הלך לבית הכסא לפני שיצא, אין להמתין מלבדך אשר יצר כדי שיהי' לו ברכה לסמוך לתפלה"ד, אלא יברך אשר יצר מיד (הגר"ש זצוק"ל)
- יא. יש לומר תפילת הדרך לאחר שיצא מהעיר, מעט יותר משבעים אמה לאחר הבית האחרון של העיר (מ"ב סק"ט. לדעת החזו"א 41 מטר, ולדעת הגר"ח נאה 35 מטר. ושמעתי מהרב ארי' אלישיב, שהגר"ש זצוק"ל נהג לומר תפלה"ד אחרי "מוצא") ובדיעבד אפשר לסמוך על השיטות שאומרה אפי' לפני זה (מ"ב שם)
- יב. אם לן בלילה באמצע הנסיעה, כשאומר תפלה"ד בבקר יכול לומר מיד אפי' לפני שיצא מהעיר, כיון שכבר החזיק בדרך (מ"ב שם, ועי"ש שכ' דיכול לומר אותה אפי' כשמכין עצמו לצאת)
- יג. אין לומר תפלה"ד אא"כ הנסיעה הוא לפחות מרחק פרסה מחוץ לעיר, שהוא 8000 אמות (ש"ע סעי' ז ומ"ב סק"א) לדעת החזו"א הוא 4600 מטר, ולהגר"ח נאה הוא 3840 מטר.
- יד. לכתחילה יש לאומרה בתוך פרסה ראשונה של הדרך, ואם שכח לאומרה, יכול לומר אותה כל זמן שהוא בדרך, ובתנאי שלא הגיע תוך פרסה האחרונה הסמוך לעיר [דהיינו המקום שרוצה להגיע לשם] (ש"ע סעי' ז ורמ"א שם)
- טו. אם הנסיעה הוא פחות מפרסה, יש לאומרה בלי חתימה, וכן בתוך פרסה האחרונה יאמר אותה בלי חתימה (ש"ע סעי' ז)
- טז. אם הנסיעה בחזקת סכנה [כגון שנוסע בשוב ערבי] יאמר אותה אפי' אם הנסיעה פחות מפרסה (מ"ב סק"ל, ועי' שיעורי הגר"ש עמ' שכ' דישב ערבי לא נחשב ישוב, ובדאי יכול לומר)
- יז. י"א שתקינו תפילת הדרך רק מסכנת לסטים וחיות רעות, ולא ממכשולים אחרים כגון תאונות דרכים (אשי ישראל בשם הגרש"ז אורבך זצוק"ל, ולכן לא ה' רש"ז אומר אותה בנסיעה מירושלים לב"ב, רק בנסיעה במדברות וכדומה. ועי' ספר הליכות שלמה שהגרא"מ שך זצוק"ל העיד שהרב מברסק זצוק"ל גם ה' חושש לזה. ועי' אשי ישראל בשם הגרש"ז אורבך שכלול אותו בתוך שמע קולינו. וכן נהג הרב מברסק זצוק"ל) אמנם דעת רוב הפוסקים שתפילת הדרך שייך גם מפני תאונות דרכים וסכנות אחרות שיש בדרך (חוט שני מזוזה עמ' שצז, הגר"ח קניבסקי בדעת נוטה ח"א עמ' מהחזו"א. ועי' שיעורי הגר"ש ע"מ ברכות עמ' שכ' שכן נהג הגר"ש זצוק"ל, וכן שמעתי מנכדו ר' ארי', שהגר"ש ה' אומר תפלה"ד מירושלים לב"ב. ועי' חוט שני על מזוזה שם שהגר"ח"ק ראה את החזו"א נוהג כן למעשה. וכן נהג הגרא"מ שך זצוק"ל, ואמר שהיום יש הרבה סכנות בדרכים. ובחוט שני שם מביא מכתב מהגר"ח"ק, וכ' שם "וח"ו למנוע את הרבים מתפילת הדרך, וכשם שקיבל כת"ר שכר על הדרישה, כן יקבל שכר על הפרישה" עכ"ל)

- יח. לפי דעת החזו"א אפי' בנסיעה מב"ב לתל אביב שיש בתים כל הדרך, מותר לומר תפה"ד (ארחות רבינו, וז"ל הגר"ח קניבסקי בספר דעת נוטה שם ברשימותיו מהחזו"א: הנוסע מב"ב לת"א אע"פ שכל הדרך מחוצר ע"י בתים, יכול לומר תפה"ד בצרכה, שהרי גם בתוך העיר קשות לומר בצרכה אם הוא מקום סכנה כמ"ס הט"ז, וכל נסיעות של היום מקרי סכנה, עכ"ל)
- יט. אף שיש סכנת תאונות בתוך העיר, ו"א שאין לומר תפה"ד בתוך העיר שתקנת הברכה הוא למי שנמצא בדרך (חוט שני מזוזה שם. ושמעתי מהגר"י כהן, שלדעות אלו סובר הגר"ח קניבסקי שאין לברך בתוך "קשת הערים", ולכן הנוסע מב"ב לירושלים, שבצד אחד ב"ב ורמת גן, ובצד שני גבעת שמואל תל השומר וקרית אונו, אין לברך עד אחריהם, דהיינו באיזור הספארי) ו"א שכיון שכל הדרכים בחזקת סכנה, מי שרוצה לברך בתוך העיר יכול לברך (הגר"י כהן בשם הגר"ח קניבסקי, הגר"צ פלמן בשם החזו"א)
- כ. אם נוסע במטוס, יש לומר תפילת הדרך כבר בדרך לשדה התעופה, ויכוון לכל הדרך, ולא ימתין עד הנסיעה במטוס (שיעורי הגר"ש שם עמ' תרלח)
- כא. נהג מונית שנסע מחוץ לעיר ואמר תפה"ד, וחזר לעירו, ואח"כ נסע שוב, אע"פ שלא ידע שיקבל עוד נסיעה מחוץ לעיר, אינו מברך עוד פעם, כיון שדעתו כל הזמן לנסוע אם יזמינוהו (מים חיים בשם הגריש"א זצוק"ל)
- כב. מי שצריך לנסוע בשבת מחמת פיקוח נפש [כגון יולדת], יאמר תפלת הדרך (שו"ת בצל החכמה ח"ה סי' מא, הגר"ש דבליצקי, תורת היולדת פכ"ב בשם הגר"מ שטרנבוך והגר"צ פלמן שליט"א)
- כג. יש ליזהר מלומר נגד ערוה, או צואה. ואם יושב במקום שיש ערוה לפניו יעצום עיניו או יסתובב. ולדעת החזו"א די במעלים עיניו.
- כד. "אונן" שנוסע, יכול לומר תפלת הדרך (שש"כ פס"ד הערה עה, אשרי האיש בשם הגריש"א זצוק"ל, תשובת הגר"ש ואזנר זצוק"ל להגר"א דינר) ויותר טוב שיבקש מאחר שיוציאו (שש"כ שם, וכן סובר הגר"ח קניבסקי שליט"א)
- כה. מי שנוסע ברכב שיש בו מת, ו"א שלא יאמר תפה"ד מפני לועג לרש (ספרי זמנינו ע"פ מ"ב סי' עא סקט"ו)
- כו. אם התחיל תפלת הדרך, ובאמצע שכח את הנוסח, אם אמר קצת יכול לחתום בלי לגמור כל הנוסח (אשי ישראל מהגר"ח קניבסקי)
- כז. אם יש ישובים בדרך תוך פרסה להכביש, מסתפק בביאור"ל אם יכול לומר תפה"ד (ביאור"ל סעי' ז ד"ה ואין. ויש ביד מורי הוראה צילומי אויר שמראים שבכל הדרך מב"ב לירושלים יש ישוב תוך פרסה. אמנם הנוסע דרך מודיעין אינו כן, ובודאי יכול לברך) ואם ספק אם הם תוך פרסה בודאי יכול לומר עם חתימה (שיעורי הגר"ש שם עמ' שכ-שכא כהפנ"י דבספיקות אין חשש ברכה לבטלה בתפילת הדרך) אמנם לפי דעת החזו"א הנ"ל בכל אופן יכול לומר (דעת נוטה הנ"ל, חוט שני, ועוד)
- כח. שמעתי מאברך שה' נוסע מב"ב לאלעד כל יום, והורה לו הגר"ח קניבסקי שליט"א שצריך לומר תפילת הדרך. ועי' ספר דעת יהודה שהגר"י שפירא מעיד שהחזו"א אמר תפה"ד כשנסע לפתח תקוה. ואמר לי הרב ישעי' אפשטיין, שבדרך לקרית ספר נוהג הגר"ח קניבסקי לומר תפה"ד. אמנם שמעתי מהגר"י דרזי, דכשהגר"ש נסע לטלסטון לא אמר תפה"ד.
- כט. האומר תפילת הדרך בתשעה באב, לא יאמר הפסוקים שאומרים אחריו (אשי ישראל בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א)
- ל. לפעמים באטובוס אומרים תפה"ד ברמקול ומוציאים את הציבור, ו"א שא"א לצאת ברמקול (מנח"י ח"ג סי' לח אות טז, מנחת שלמה ח"א סי' ט. ושמעתי מהרב דרזי שהגר"ש זצוק"ל החמיר לא לצאת עם רמקול, ובחתונות המשפחה צוה שישמעו עשרה בלי רמקול. ועי' מנחת שלמה שם בהגהה ששמע מהחזו"א שהדין הזה לא ברור כ"כ. ועי' אג"מ ב קח) וגם החזו"א לא היקל למעשה אפי' בדרבנן (וישמע משה עמ' נח בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א) ויש מקילים לצאת עם רמקול (וישמע משה בשם הגר"א"ל שטינמן שליט"א עמ' סא)

דיני קריעה בכותל המערבי ושאר דיני הכותל

- לא. הרואה ירושלים ובית המקדש בחורבנה, צריך לקרוע **טפת**, וקורע קריעה ראשונה מן הצופים, ואח"כ מוסיף עוד טפח על הקריעה כשרואה מקום המקדש (שו"ע תקס"א ב) ואח"כ אומר ברוך דין אמת בלי שם ומלכות (מ"ב שם) ובזמנינו שירושלים הוא מקום ישוב, ו"א שא"צ לקרוע רק כשרואה מקום המקדש (אג"מ ד ע (יא), הגר"ח קרליץ שליט"א) ו"א ששלטון של פורקי עול גרע מישמעאלים, ובודאי גם היום עיר האלוקים מושפלת ויש חיוב קריעה (הגר"י כהן בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, שבט הלוי ז עת, ועי' ארחות רבינו שהסתייפלר זצוק"ל נהג לעצום עיניו עד שהגיע למקום שרואה את המקדש. וכן נוהג הגר"ח קניבסקי שליט"א)
- לב. לפני הקריעה יאמר הפסוקים "ציון מדבר היתה ירושלים שממה", "בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה" (שו"ע סעי' ב)
- לג. צריך לקרוע בצד שמאל כנגד הלב (מ"ב סקי"ג) ויקרע ביד ולא בכלי (מ"ב סקי"ב. ואמר הגר"ח שבוה נהגים דלא כהראב"ד) וצריך לקרוע לאורך הבגד ולא לרוחבו (פת"ש י"ד שם ב מהחכ"א)
- לד. אף שהשו"ע כ' לקרוע עד שרואה את לבו, מנהיגו כדעת הראב"ד לקרוע רק בגד העליון (ספר א"י להגר"מ טיקוצינסקי, ארחות רבינו, הגר"ח קניבסקי שליט"א. ואמר לי הגר"ח מרגנשטרן, שבשנים אחרונות של הגר"ש זצוק"ל, החמיר כדעת השו"ע, וסבר שחייבים לקרוע עד שרואה את לבו) ויקרע מעומד (שו"ע סעי' ד)
- לה. אם אינו רוצה לקרוע את החליפה, יכול להוריד את החליפה לפני שמגיע למקום החיוב ולקרוע את החולצה. ויכול ללבוש חולצה מעל חולצה ולקרוע את העליון. ויכול לקרוע באותו חולצה כמה פעמים, אלא שירחיק בין קריעה לקריעה ג' אצבעות (מ"ב סקי"ח, ארחות רבינו, הגר"ח קרליץ שליט"א, ועוד)
- לו. ו"א שמותר לפשוט בגד הקרוע מיד לאחר הקריעה (ארחות רבינו, ועי' תורת המועדים על שונה הלכות שכן נוהג הגר"ח קניבסקי שליט"א) ו"א שאין להורידו עד שיוצא למקום שאינו רואה מקום המקדש ועיר העתיקה. ואם לבש שני חולצות וקרע העליונה והוריד אותה מיד, צריך לקרוע גם התחתונה (שמעתי מהגר"ח מרגנשטרן בשם הגריש"א זצוק"ל)
- לז. גם נשים חייבות בקריעה, רק יזהרו שיעשנה בצניעות, דהיינו שיוסיפו עוד בגד כדי לקרוע (ארחות רבינו)
- לח. קטנים פטורים מקריעה, ואין חייבים לחנך בזה (מ"ב סקי"ז, ארחות רבינו)
- לט. עדיף לא ללכת בכלל לכותל המערבי אם אין כוונתו לקרוע (הגר"ח קרליץ שליט"א, הגר"ח קניבסקי שליט"א)
- מ. חיוב קריעה הוא פעם בשלשים יום (שו"ע סעי' ה) ויום השלשים ג"כ פטור (מ"ב ריח יא. והעירו דאולי רק שם בסי' ריח אומרים ספק ברכות להקל. אמנם שמעתי מהגר"ח מרגנשטרן שהגר"ש זצוק"ל הקיל גם בזה כיון שהוא מדרבנן)

מא. בשבת וי"ט וחוה"מ וחתן וכלה בימי המשתה אין דין קריעה. אבל בר"ח וחנוכה וכל הימים שאין אומרים בהם תחנון חייבים בקריעה. גם ערב שבת וי"ט לאחר חצות חייבים בקריעה (ארחות רבינו בשם החז"א והסטייפלר, תשובות והנהגות א שלד בשם החז"א, הגר"ש אלישיב זצוק"ל) וגם באסרו חג חייבים לקרוע (הגר"ש דבילצקי שליט"א)

מב. אם הגיע לכותל בשבת, פטור מקריעה שלשים יום. וכן אם שהה בכותל עד מוצאי ש"ק, א"צ לקרוע (מנחת שלמה ח"א עג, הגר"ש אלישיב זצוק"ל, הגר"נ קרלין שליט"א, הגר"ח פ' שיינברג זצוק"ל) וי"א ששבת אינו פטור אותו לל' יום (אג"מ שם)

מג. פעם ראשונה בחייו שרואה את המקדש בחורבנה, לא יאכל בשר ויין כל אותו היום (מ"ב סק"ד)

מד. מי שה' בכותל ולא קרע, יכול לקרוע כל זמן שנמצא בעיר העתיקה (מנח"ש ח"א ס' עג)

מה. י"א שאינו מועיל להקנות הבגדים כדי לפטור עצמו מקריעה (הגר"ח קניבסקי בשם הסטייפלר, מועדים וזמנים ח"ז רנז, הגר"נ קרלין שליט"א. ובשם הגר"ק ראיתי שאמר שאינו מתכוון באמת להקנות בגדיו)

מו. לא היתה דעתם של גדולי הדורות נוחה, באלו המחפשים מיני התיירים לפטור עצמם מן הקריעה (כן מובא בשם הרב מברסק זצוק"ל, הגר"ז אורבך זצוק"ל, ועי' שבט הלוי ח"ז ס' עח שכ' "אין זה מנהג ותיקים, ודברי הש"ס וטור וש"ע מטפחים על פניהם" עכ"ל. וכן שמעתי מהגר"ד מוגנטרן שלא היתה דעת הגר"ש זצוק"ל נוחה באלו שמקנים הבגדים, כיון שאפשר להוריד את החליפה ובקלות לקרוע החולצה)

מז. רחבת הכותל המערבי שליד הכותל, יש לו דין קדושת בית הכנסת. אבל הרחבה העליונה, אין לו דין קדושת בית הכנסת (הגר"ש אלישיב זצוק"ל)

מח. בכניסה בשבת לכותל דרך שער בדיקת מתכת, יש מורים לא ליכנס כשיש עליו מתכת, כי גם בבדיקת "שבת" יש איסור מבעיר (קריינא דאיגרתא ח"ב ס' צא, הגר"ש אלישיב זצוק"ל) ויש מקילין (הגר"ש זצוק"ל)

דיני ברכת הימים ועוד ברכות שונות

- מט. הברכה על הים הוא אחד מברכת הראיה. וברכת הראיה הרי הם חובה ככל שאר הברכות (עי' לשון "חובה" בשו"ע ריח ג. וכ"כ השבט הלוי שליט"א במכתב בתחילת ספר שער העין, שהם חיוב גמור. וכן הוא לשון הרבה פוסקים)
- נ. לכתחילה צריך לתכנן שיראה את הים במקום שיוכל לברך, ולכן יש לדעת אם המקום נקי מצוואה וכדומה, ולחפש מקום נקי כדי שיוכל לברך (שער העין מהגר"ש אלישיב זצוק"ל)
- נא. כל ברכה שאין בו שם ומלכות אינו ברכה (שו"ע ריד א) לכן אף אם בירך בלא שם ומלכות במקום מסופק [עי' להלן], אינו פטור אותו מלברך שוב כשיראה את הים (ע"פ א"ר רכב ב)
- נב. הרואה את הים התיכון וכן כל שאר הימים [חוץ מים הגדול], מברך "עושה מעשה בראשית". והרואה את הים הגדול מברך "שעשה את הים הגדול" (שו"ע רכא א)
- נג. אין צריך לחוש בסתם שהים השתנה מששת ימי בראשית, אא"כ יודע שהשתנה (מ"ב רכא ו)
- נד. הרבה פוסקים סוברים שים הגדול היינו האוקיינוס דוקא (אבודרהם, פרישה, מג"א, הגר"א, א"ר ועוד) לכן אין לברך על הים התיכון "שעשה את הים הגדול", אלא יש לברך "עושה מעשה בראשית" (שער העין בשם הגר"ש זצוק"ל) והאור לציון זצוק"ל, בעל שבט הלוי והגר"ק שליט"א) וי"א דהרוצה לצאת את כל השיטות, יכול לברך "עושה מעשה בראשית שעשה את הים הגדול" (שו"ת מנח"א קי. ובספר שער העין מביא שכן נהג הגר"ש זצוק"ל אורבך זצוק"ל)
- נה. י"א שעל ים "אוקיינוס" ודאי יכול לברך "שעשה את הים הגדול" (שער העין בשם הגר"ש זצוק"ל ושבט הלוי שליט"א) וי"א שאין לברך על שום ים ברכה זו, אלא על כולם יש לברך "עושה מעשה בראשית" (שם בשם הגר"ח זצוק"ל שליט"א, כיון שהמ"ב לא הכריע בדבר, נשאר ספק על כל הימים)
- נו. העומד במיצר "ג'ברלטר", שהוא מקום חיבור ים אוקיינוס וים התיכון, לכו"ע יש לברך "שעשה את הים הגדול". ודוקא כשעומד למעלה ורואה את שני הימים [כגון במטוס או בהר], אבל אם עומד ליד המיצר שמחבר את הימים, מברך "עושה מעשה בראשית", כיון ששם לא רואים את שניהם, ויש להסתפק לאיזה ים המיצר שייך (בצל החכמה ב' יז, שער העין בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א. הגר"ח שליט"א עיין במפה בצורת החיבור שעי' המיצר, ועי"ז פסק)
- נז. ים התיכון, אף שמחובר לים אוקיינוס, אעפ"כ יש לברך עליו "עושה מעשה בראשית", כיון שיש לו שם בפני עצמו. וה"ה לכל הימים שיש להם שם בפני עצמם, יש לברך כנ"ל אף שמחוברים לים אוקיינוס (שער העין בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א) אמנם מפרצים קטנים היוצאים מהאוקיינוס [כגון מפרץ לונג איילנד], הרי הם טפלים לים הגדול, ושפיר מברך עליהם "שעשה את הים הגדול" (שם בשם הגר"ח שליט"א)
- נח. גם על ים כנרת יש לברך "עושה מעשה בראשית" (שער העין בשם הגר"ש זצוק"ל והגר"ח זצוק"ל) ועי"ש בשם הגר"ש, דכיון דבמשך השנים התרחב הכינרת, ולא הוה כולו מששת ימי בראשית, הרואה את כולו מברך בלי חשש. וכן נהג הגר"ש זצוק"ל לברך על הכינרת כשהגיע לבית בנו אב"ד טבריה שליט"א)
- נט. על ים המלח י"א שאין לברך "עושה מעשה בראשית", כיון שאינו מששת ימי בראשית (רש"י לך לך יד ג, מלבי"ם שם יג י, שבט הלוי ח"ט ס' מז, בצל החכמה ב' יב) ויש מביאים ראיה מגמ' ב"ב [דף עד] שגם ים המלח היה מששת ימי בראשית, אלא שנשתנה אח"כ, ולכן אם רואה את כל הים יכול לברך עמ"ב (הגר"א דינר בשם הגר"ש אלישיב זצוק"ל) ואם רואה ג"כ מדבר יהודה, יכול לברך על שניהם יחד (שער העין)
- ס. מברכים על הים פעם אחת בשלשים יום (שו"ע רכד יג) וצריך שיעברו ל' יום חוץ מיום שראה וחוץ מיום שרואה עכשיו, והיינו ל"ב יום (מ"ב ריח יא)
- סא. אף אם לא בירך בפעם ראשונה שה' בים, שוב אינו יכול לברך כל שלשים יום, דכיון שכבר ראה הפסיד את הברכה [ועי' להלן כמה פרטים בזה] (ביאור"ל ריח ד"ה במקום, שער העין בשם הגר"ש זצוק"ל ובעל שבט הלוי שליט"א ועוד הרבה פוסקים שנקטו כן לדינא)
- סב. אף אם ראה ים אחר בתוך שלשים יום [כגון שבירך על הכינרת ואח"כ ראה את ים התיכון], אינו חוזר ומברך (מ"ב רכד יז שציין ספר עמודי אור המובא בפת"ש. ושם כ' לא לברך מספק) אבל אם ראה אח"כ את האוקיינוס, מברך "שעשה את הים הגדול" (שם)

בשם הגריש"א זצוק"ל והגר"ח ק שליט"א) וכן המפליג בספינה מים התיכון לים אוקיינוס, יברך מעשה בראשית על ים התיכון, ואח"כ שעשה את הים הגדול על האוקיינוס (שם בשם הגריש"א והגר"ח ק) אבל אם מפליג בספינה מים אוקיינוס לים התיכון, כיון שבירך "שעשה את הים הגדול" על האוקיינוס, אינו מברך שוב "עושה מעשה בראשית", דבכלל מאתיים מנה (שם בשם הגריש"א)

סג. י"א שגם אם רואה את הים מרחוק, ורואה רק קצת מן הים [כמו שרואים לפעמים מהמרפסת של ישיבת פונוב'ז], צריך לברך (שער העין בשם הגריש"א זצוק"ל והגר"ח ק שליט"א. ויש לוודא שבאמת רואה את הים) וי"א שכיון שאינו רואה את גבורת וגודל הים, יתכן שאינו יכול לברך. ויברך בלא שם ומלכות (מכתב בעל שבט הלוי שליט"א בתחילת ספר שער העין. ובספר מעשה חמד עמ' קנד מביא מהגר"ש דבליצקי, דבמרחק של שני קילומטר לא יברך על הים)

סד. גם לפי השבט הלוי שליט"א, אם ראה את הים מרחוק כנ"ל, ולא בירך מספק, ואח"כ ראה את הים מקרוב, שוב אינו יכול לברך בתוך שלשים יום, כיון שספק הוא, ואולי כבר הפסיד ברכתו (שם). וכן מובא בקו' שלהי דקייטא בשם הגר"ח ק שליט"א וז"ל שטינמן והגר"ח קניבסקי, שאם ראה את הים מרחוק, נחשב לראיה לענין שאינו יכול לברך תוך שלשים)

סה. אף שראה את הים בסרט, ואפי' בשידור חי, אינו יכול לברך על זה, וגם אינו פוטר אותו מלברך כששוב יראה את הים (בצל החכמה ב יח, מנח"י ב פד) אמנם דרך חלון או זכוכית ודאי חייב לברך (רשב"א ברכות נג, שבות יעקב א ככו, ברכ"י רכד ב, וכן מובא בשע"ת שם) וגם אם לא רואה כלום בלא משקפיים, שפיר יכול לברך עם משקפיים, ולא נחשב כסומא שאינו יכול לברך (בן איש חי ויקרא, שבות יעקב א ככו)

סו. הרואה את הים דרך משקפת או טלסקופ, אם המשקפת עובד עם זכוכית מגדלת או פלסטיק מגדלת, יכול לברך על הים. אבל אם המשקפת עובד עם "מראות", אינו נחשב ראה ואינו יכול לברך (שער העין בשם הגריש"א זצוק"ל, בצל החכמה ב טז. ויש לדעת שרוב המשקפות היום עובדים עם "מראות", ואינו יכול לברך)

סז. הרואה את הים, צריך לברך מיד. ואם לא בירך מיד, יכול לברך כל זמן שרואה את הים. ואפי' אחר כמה שעות, אם עדיין לא בירך, צריך לברך כל זמן שעדיין רואה את הים (שער העין בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שו"ת בצל החכמה ה כז)

סח. י"א, שאם לא בירך מיד, ועדיין רואה את הים, אינו צריך להסתכל עוד פעם על הים לפני שמברך, דכיון שכבר ראה את הים וכבר התחייב בברכה, שפיר יכול לברך כל זמן שעומד במקום שיכול לראותו (שער העין בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א. ונפק"מ אם יש פריצות לכיוון הים, ואינו רוצה להסתכל עוד פעם, שפיר יכול לברך)

סט. עבר מן המקום וכבר אינו רואה את הים, אם הוא עדיין "תוך כדי דיבור", יכול לברך. ואם עבר הזמן של תוך כדי דיבור, אינו יכול לברך. וגם הפסיד את ברכתו, ולא יברך שוב עד שיעבור שלשים יום (ביאור"ל ריח ד'ה במקום, שער העין בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל והגר"ח קניבסקי שליט"א)

ע. אם ראה את הים, והוסתר לו הים, ושוב ראה את הים, [ומצוי כשנוסעים בכביש החוף הסמוך לים], אף שהוסתר לו יותר מכדי דיבור, לא הפסיד את ברכתו, ועדיין יכל לברך על הראיה השניה. דכיון שכוונתו להמשיך לראות, הוה הכל ראה אחד (שער העין בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל והגר"ח ק שליט"א, ובעל השבט הלוי שליט"א והגר"ח קניבסקי שליט"א. ועי' שלמי תודה על בין המצרים מהגר"ב צ פלמן שמביא מהגר"ח ק שליט"א שטינמן שהחמיר גם בזה, והפסיד ברכתו. לכן יש לברך מיד לא ליכנס לספק)

עא. על נהרות גדולים שהם מששת ימי בראשית, מברכים "עושה מעשה בראשית". ויש לוודא שהם מששת ימי בראשית, ולא נשתנו ע"י בני אדם (שו"ע רכא א)

עב. על הרים וגבעות משונים בגובהם וניכרת בהם גבורת הבורא, מברך "עושה מעשה בראשית" פעם בשלשים יום (שו"ע שם) וי"ש שדוקא על הרים שמקובל אצל רוב העולם שהם משונים בגובהם (שער העין בשם הגריש"א זצוק"ל. וכן נוהג בעל שבט הלוי שליט"א לברך על הרי האלפים בשווייץ) וי"א שעל כל הר שמתפעל מגובהו יכול לברך (שם בשם הגר"ח ק שליט"א. ואמר הגר"ח, שבודד לירושלים בירך הסטייפלר זצוק"ל על ההרים, כיון שהתפעל מגובהם, אבל בפעם השניה כבר לא בירך) ועל הר חרמון אפשר לברך (אור לציון ב מו)

עג. הרואה מדבר, מברך "עושה מעשה בראשית" פעם בשלשים יום (שו"ע שם) ולכן יש לברך על מדבר סיני, מדבר יהודה, וכן שאר המדברות שבעולם (שער העין) וגדר "מדבר" הוא מקום שומם לחלוטין שא"א לזרוע בה כלום (שם בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א)

עד. הרואה את הפיל ואת הקוף, מברך "משנה הבריות" (שו"ע רכא ח) ואפשר לברך על כל סוגי הפילים והקופים (שער העין בשם הגריש"א זצוק"ל והשבט הלוי שליט"א)

עה. י"א שאפשר לברך על כל בעל חי משונה (הליכות שלמה מהגרש"א זצוק"ל, שער העין בשם הגר"ח ק שליט"א) וי"א שחז"ל קבעו לברך דוקא על פיל וקוף (שם בשם הגריש"א זצוק"ל והגר"ח ק שליט"א)

עו. בברכת "משנה הבריות", י"א שיברך רק פעם אחד בחיים עם שם ומלכות. ומכאן והלאה אפי' לאחר שלשים יום יברך בלא שם ומלכות (הכרעת המ"ב רכא ל. וכן אמר הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שכך המנהג, מובא בשיעורי הגרי"ש ע"מ ברכות מהרב ב.צ. קוק עמ' תרמט. עוד אמר הגרי"ש שם, שאם לא בירך פעם ראשונה, שפיר יכול לברך בפעם הבאה) וי"א שיכול לברך כל שלשים יום עם שם ומלכות (הגר"ח קניבסקי בשם החזו"א, שהעיקר כהרמ"א והגר"א המובא בשעה"צ שם ס"ק לא) וי"א שבפיל ובקוף גם המ"ב מודה שיכול לברך כל שלשים יום עם שם ומלכות (שער העין בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א. וביאר הגר"ח, שכל המשונים הנזכרים בשו"ע, כגון חיה וסומא וננס וכו' הם לא "מין משונה", אלא במקרה נולדו כך, וע"ז נחלקו אם יכול לברך כל ל' יום או לא. אבל קוף ופיל שהם "מינים משונים", לכ"ע יכול לברך כל שלשים יום)

דיני בית הקברות וקברי צדיקים

עז. הרואה קברי ישראל, מברך "אשר יצר אתכם בדין" וכו' פעם בשלשים יום (שו"ע רכד יב) נוסח הברכה הוא **"בא"י אמ"ה אשר יצר אתכם בדין, וזן אתכם בדין, וכלכל אתכם בדין, והמית אתכם בדין, וידוע מספר כולכם בדין, ועתיד להחיותכם ולהקימכם בדין לחיי העולם הבא, בא"י מחיה המתים**. ויש מוסיפים לומר "אתה גבור לעולם ה' וכו' עד ונאמן אתה להחיות מתים [בלא החתימה]

עח. לא יאמר ברכה זו כשיש שם רק קבר אחד (מ"ב סקט"ז)

עט. גם הרואה קברי ישראל מרחוק, יש לברך ברכה זו פעם בשלשים יום (שער העין בשם הגריש"א זצוק"ל והגר"נ קרליץ שליט"א, אג"מ ח"ה סי' לז אות י, בצל החכמה ג מ, כה"ח רכד לז) ומצוי כשנוסעים בדרכים שרואים את הקברות, וחייב לברך. אמנם דוקא כשרואה את הקרקע שתחתיו קבור המתים, או שרואה המצבה שמונח על הקבר. אבל על ראיית אחורי הקבר או אהל לבד לא מברכים (אג"מ ח"ה סי' לז אות י) ולפ"ז בדרך מירושלים לב"ב שרואים הר המנוחות, אם אינו רואה את הקרקע אין לברך.

פ. לפ"ז, אם ראה קברי ישראל בדרך, ולא בירך, שוב אינו יכול לברך אפי' בתוך בית הקברות בתוך שלשים יום, דכיון שכבר התחייב בהברכה הפסיד ברכתו (שער העין)

פא. גם בשבת אפשר לברך ברכה זו (דינים והנהגות לחז"א ז ז, דעת תורה רכד יב ועוד)

פב. אם בירך על בית הקברות אחת, ובתוך שלשים יום ראה ביה"ק אחר, דינו כמו שכתבנו גבי ימים, שאין לברך עוד פעם (עי' לעיל)

פג. אף אם נוסף קבר חדש בנתיים, לא נוהגים לברך עוד פעם בתוך שלשים יום (הליכות שלמה, שער העין בשם הגר"ח שליט"א)

פד. י"א שאונן שבא לקבור את מתו, אינו מברך לאחר סתימת הגולל, דכיון דהי' פטור כשהגיע, שוב אינו מברך. ואינו מברך כל ל' יום (שער העין בשם אשל אברהם, כה"ח שם, וכן מצדד במנחת שלמה צא כה) וי"א שיברך לאחר סתימת הגולל (שם בשם הגר"א זצוק"ל, בצל החכמה ה כז. ועי"ש שמביא שכן נהג למעשה הגריש"א זצוק"ל בלויית בתו)

פה. י"א שאם יש גל של אבנים או מבנה מעל הקברים [כמו שיש בקרית ספר ועוד מקומות, שמצאו שם קברים של יהודים, וסגרו את המקום עם מבנה וכדומה], גם על זה אפשר לברך ברכה זו (שער העין בשם הגריש"א זצוק"ל) וי"א שרק אם הוא צורה של קבר (שם בשם שבט הלוי שליט"א) ויש מסתפקים בכל אלו (שם מהגר"נ קרליץ והגר"ח קניבסקי שליט"א)

פו. הרואה קברי עכו"ם, אומר "בושה אמכם מאוד, חפרה יולדתכם, הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה" (שו"ע רכד יב) ויש שנהגו לאומרו אפי' בתוך שלשים, כיון שאינו ברכה (הגר"ש דבליצקי ראה את הגר"ד בהר"ן זצוק"ל שבידך בתוך שלשים)

פז. כשנכנס לבית הקברות, יכניס את הציצית משום לועג לרש (שו"ע אר"ח כג א) וכן לא ידבר שם בדברי תורה (שו"ע י"ד שכז ג) ולא יאכל וישתה שם (שו"ע י"ד סי' שכח)

דיני איסור יציאה לחוץ לארץ

פח. כתב הרמב"ם [הל' מלכים פ"ה ה"ט]: "אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם, ויחזור לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה, אבל לשכון בחוצה לארץ אסור" עכ"ל.

פט. אם יצא להתחתן בחו"ל, והאשה לא רוצה לגור בא"י, מותר להשתקע בחו"ל (מהרי"ט כתובות קיא)

צ. אע"פ שמותר לצאת להרווחה בפרנסה, ת"ח או אדם חשוב יש להמנע מכך (ריטב"א מ"ק יד ע"ב)

צא. מותר לצאת לחו"ל לכל דבר מצוה, וגם לראות פני חבירו נקרא דבר מצוה. אבל לטיול בעלמא אסור (מ"ב תקלא יד)

צב. "רמת הגולן" הוא חלק של ארץ ישראל, רק השאלה אם כבשו את זה עולי בבל. לכן אם לא צריכים, אז לא לנסוע לשם (הגר"ש אלישיב זצוק"ל, הגר"נ קרליץ שליט"א – נשיח בחוקיך גליון 29)

צג. "חרמון" הוא ספק חו"ל, ולא כדאי ללכת לשם (הגר"ח קניבסקי שליט"א)

צד. "אילת" הוא חו"ל, ואסור ללכת שם לטיול (הגר"ח קניבסקי בשם החזו"א)

צה. מותר לצאת לחו"ל להתפלל על קברי צדיקים (שד"ח ח"ו, שע"ת סוף סי' תקסח בשם הברכ"י)

צו. יש מסתפקים אם לצאת לחו"ל לפגישות הוא גם בכלל ההיתר של "לישא אשה" (ישמח לב בשם הגר"ח קניבסקי, עי"ש שספק הגר"ח הוא ע"פ הירושלמי והרמב"ם)

צז. כשהולכים להתרחץ בים, אינו נחשב יציאה לחו"ל, כי איפה שאפשר להתרחץ נחשב חלק של א"י (הגר"ח קניבסקי בשם החזו"א, מובא בארחות רבינו)

צח. מדת חסידות לא לצאת כלל מא"י (רמב"ם מלכים ה ט, עי"ש ברמב"ם שמביא ראה ממחלון וכליון)

דינים שונים

א. מדיני איסור יחוד, שאפי' הרבה נשים אסורים ביחור עם גבר אחד. לכן קבוצות של בנות יש להם ליזהר לא לנסוע באוטובוס עם נהג למקום בודד ושקט, או בלילה או שאר זמנים שאין אנשים באזור. וכן מצוי בטיול בספינה, דאם יש רק הנהג, אסור לבנות לצאת איתו לתוך הים. וכן מצוי כשהולכים עם מדריך או אנשי בטחון במקום חשוך כגון מנהרה, שאז אסור אפי' ביום (הגר"נ קרליץ שליט"א בחוט שני שבת ח"ג. ועי"ש שכ' שאף שהרמ"א מביא דעת רש"י שמיקל בהרבה נשים, לא בא להכריע להקל כרש"י, כיון דלא כ' "וכן נוהגין", או "וכן עיקר", רק הביא דעת רש"י שאפשר לצרף אותו להקל בשעת הצורך. אבל עיקר ההלכה הוא כדעת השו"ע שהוא דעת רוב הראשונים שאסור לגבר להחייח אפי' עם הרבה נשים) והעצה הוא לנסוע עם שומר, כגון זוג נשוי, או כלה וחמותה, או שני גיסות, או ילד בין גיל שש לעשר, או שני אנשים כשרים, כל אלו יכולים להיות שומר על כל הקבוצה [ואדם כשר אחד עם אחד פרוץ יש לשאול חכם] (שם)

ב. מי שנוסע לים, ופשט את הטלית קטן, לענין לברך שוב על הטלית קטן כ' הגר"ב צ' פלמן זצוק"ל בשלמי תודה "וממרן בעל הקה"י זצ"ל שמעתי, לענין שוהה בים כשיעור שעה ופשט שם טליתו, דחשיב זמן מרובה, ובפחות מזה אינו יודע" עכ"ל (שלמי תודה סוכות סי' יד אות ב) והגר"ח קניבסקי שליט"א כ' "אם אין היסח הדעת, לא מברכין" עכ"ל (דעת נוטה חלק ב עמ' קה) ושם בהערות מביא שהוסיף הגר"ח לומר בע"פ, דאם לכתחילה הולך להים על דעת להשתהות שם כמה שעות, ודאי הוי היסח הדעת, אבל אם הולך על

- דעת לרחוץ ולצאת, אע"פ שנמשך ונשתהה שם, כיון דדעתו לצאת וללבוש הטלית תיכף, לא חשיב היסח הדעת (שם בהערה 249 מהגר"ח קניבסקי)
- ג. כתב המהרש"א [שבת קיט] "גם הבחורים מבטלין רוב הימים בבין הזמנים והולכים ברחובות בביטולים וטיולים וכו' ויש לכל ירא ה' וחרד לשום לבו לכל זאת ומי שבידו למחות ימחה ויוכיח זה את זה על כל זאת" עכ"ל המהרש"א.
- ד. כל אחד צריך לקבוע לעצמו וללמוד לפחות ארבע שעות ביום בימי בין הזמנים (מכתב גדולי הדור משנת תשל"ב ובראש החתומים הגר"מ שך זצוק"ל והסטייפלר זצוק"ל)
- ה. יקפיד על לימוד בספרי יראה ומוסר בכל יום (מ"ב סי' א ס"ק יב וסי' תרג ס"ק ב)
- ו. אנשי מעשה רגילים לתת צדקה לפני יציאה לדרך (ספר חסידים תתרנו סמ"ג סמ"ק של"ה חולין דף פד א"ר סי' קי)
- ז. טוב ללמוד קודם יציאתו לדרך (א"ר סי' קי סק"א כה"ח אות כד)
- ח. "א כשאדם יוצא מן הבית יניח ידו על המזוזה ויאמר ה' ישמר צאתי וגו' (רמ"א יו"ד סי' רפה סעי' ב) וכשיצא לדרך חוץ לעיר יניח ידו על המזוזה ויאמר בשמך ט"ל אט"ה כי ע"ל בגימטריא כו"ו (באה"ט שם בשם המהר"ל)
- ט. ביציאתו לדרך יטול עמו סידור וספר ללמוד (ערוה"ש סי' קי סעי' טו)
- י. נכון לכל יר"ש בעת יציאתו לדרך שיקח עמו הטלית ותפילין שלו, אפי' הוא נוסע למקום קרוב ודעתו לחזור היום, פן יקרה איזה מקרה ויתבטל ממצוה, ובעו"ה יש עובדי דרכים שאין לוקחין עמן אפי' תפילין וסומכין עצמן שבדרך ישאלו מאחרים, ועונם גדול כי הרבה פעמים מצוי שעו"ז עוברים זמן ק"ש ותפלה כשממתינים עד שיזדמן להם, ועוד שלוקחין תפילין ממה שבא בידם ואין מקפידים אם הקשר של ראש הוא לפי מדתו או לא (מ"ב קי סק"כ) וכן נהג מן החזו"א אף כשהי' דעתו לחזור באותו יום. ושמעתי מהרב ישעי' עפשטיין שליט"א שהגר"ח קניבסקי שליט"א לא יוצא מהעיר בלי תפילין.
- יא. "א שיקח עמו ציצית נוספת שמא יפסל ויתבטל מהמצוה (כה"ח בשם א"ר סי' קי סק"כ)
- יב. יזהר כל אדם שיהי' לו פת אפי' הולך במקום קרוב, כי כמה פעמים שיקרה מקרות ר"ל בדרך (מ"ב סי' קי סק"כ)
- יג. המהלך בדרך צריך להרעוב עצמו מעט, כי השביעה קשה אז למעיים (מ"ב קי סק"כ)
- יד. יזהר לא לתכנן הנסיעה בשבת (שו"ע סי' שז) ובמוצ"ש אסור לברר בטלפון מזג אויר עד שיעבור זמן שהי' בידם לערוך המדידות וההקלטות במוצ"ש (ס' מאור השבת ח"א סי' יח הערה סה בשם הגר"י פישר זצ"ל)
- טו. הדר בשכירות, ורוצה להשכיר דירתו לבין הזמנים, אף שכתוב בחוזה שאין להשכיר דירתו בלי רשות של בעל הבית, מסתבר שלתקופה קצרה אין בעיה"ב מקפיד בזה (הגר"א דינר בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, אא"כ יודע שמקפיד)
- טז. אסור על פי דין לנסוע עם נהג שאינו שומר על חוקי התנועה (הגר"א דינר שליט"א בשם הגר"מ שך זצוק"ל)
- יז. אם נוסע למקום שיש גוים, יזהר שלא יגעו בהיין ומיץ ענבים, אא"כ הוא מבושל. וי"א ש"מפוסטר" אינו כמבושל (מנחת שלמה, הגר"ש זצוק"ל)
- יח. יש לזכור לא לטלטל שום דבר במקום נופש, אא"כ יודע בבירור שיש שם עירוב טוב, ומי שעושה עירוב לבד יש לעשות שאלת רב, כי הרבה דברים יש שפוסלים את העירוב. וכן בחדר מדרגות צריך לעשות עירובי חצירות (הגר"א דינר)
- יט. לא יעבור תחת גשר שמתחתיו זורם מים אם לא עברו בו מים מ' יום (הוריות יג ע"ב) ולא ישתה ממי נהרות וכו' אלא בשתי ידי או בכלי, ובלילה לא ישתה כלל (ח"מ סי' תכז סעי' ט ורמ"א יו"ד קטז ה) ולא ירכב על חמור וכדומה רק כשיש עליו אוכף (שו"ע אה"ע סי' כג סעי' ו)
- כ. אין לצלם או להסריט את זריחת השמש או שקיעתה, וכ"ש כשהשמש במילואה (יו"ד סי' קמא סעי' ב. ועי' שבט הלוי ח"ז סי' קלד ומנח"י ח"י סי' עב)
- כא. אסור למנות האנשים בטיול אלא ע"י דבר אחר, כגון מספר הכובעים וכדומה (רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ד ה"ד) וי"ל"ע האם מותר לספור עם הפסוק הושיעה את עמך וגו' דאולי אסור להשתמש בפסוקים, ולא מצינו שמותר אלא לדבר מצוה (פר"ח ריש סי' נה)
- כב. האוכל בשוק דומה לכלב, וי"א שפסול לעדות (קידושין מ' ע"ב, שו"ע ח"מ סי' לד סעי' ח) והני מילי בפת אבל בדבר אחר לא, ומ"מ בן תורה ימנע את עצמו לגמרי מלאכול בשוק (מסכת כלה פרק י)
- כג. לא יאכל וישתה בעמידה, וכ"ש בהליכה (גיטין דף ע, ור"מ הל' דעות פ"ד ה"ג, א"ר סי' קע סק"כ ובאה"ט שם סקט"ז)
- כד. כשאפשר לקנות אוכל בין מיהודי ובין מנכרי, וההכשר בשניהם שוים, חייב לקנות מהיהודי (שעה"צ סי' תרמח סקע"ו) ואפי' אי הוה יותר יקר אצל היהודי (שו"ת הרמ"א סי' י, חת"ס ח"מ סי' עט)
- כה. כוס ששתה בו לא יתן לחבירו לשותות ממנו אא"כ יקנה מקום הפה או ישפוך מים דרך שם (שו"ע א"ח קע סעי' טז)
- כו. נרדם בדרך ויש אוכלים מתחתיו לא יאכלם (שו"ע יו"ד סי' קטז סעי' ה. ומסקנת הפוסקים דבהפסד מרובה בדיעבד מותר. וע"ע פת"ש שם סק"ד וסק"ה)
- כז. אסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע (מג"א סי' רכה סק"כ)
- כח. ההולך בדרך ואין לו מנין להתפלל צריך לילך עד ד' מילין לפניו ועד מיל לאחוריו (שו"ע א"ח סי' צ סעי' טז, וד' מילין הוא ע"ב דקות) וזה תוכחת מגולה לאותן האנשים שהם בעיר ומתעצלים לילך לביהכ"נ (מ"ב שם סקנ"ב. ואם יש לו רכב עי' ביאור"ל סי' קסג ד"ה ברחוק) ואם יהי' במקום שנמצא מנין לאחר זמן צריך לחכות שם יותר מ"ח דקות (במק"ח כ' כחצי שעה) ואם נוסע בבוקר למקום שיש בו מנין, יאמר מקצת ברכות לפני הנסיעה (רמ"א סי' פט סעי' ג)
- כט. גם כשאין לו מנין יתפלל בביהכ"נ (שו"ע א"ח סי' צ סעי' ט)
- ל. המתפלל בדרך יתפלל במקום שיש מחיצות, ואם אין מקום מחיצות עדיף להתפלל בין האילנות (שו"ע סי' צ סעי' ה. ויבדוק המקום שלא יהי' שם צואה וכדומה)
- לא. אין ללכת לראות מקום מסוים בשבת שע"ז יגרום חילול שבת ע"י אנשי בטחון, ומה"ט אסרו לפתוח קבר רחל בשבת.
- לב. לא ילך למשתלות של צמחים וכדומה, במקומות שאין שומרים שמיטה, ובפרט כשצריך לשלם דהוה מסייע ידי עובדי עבירה. וגם כשאין צריך לשלם הוה נהנה מדבר עבירה (פוסקים)
- לג. אסור להסתכל בשברי צלמים ופסילים הנמצאים במוזיאון (שו"ע יו"ד סי' קמב סעי' טו)

מכתבים ומאמרים בענייני בין הזמנים ממרן פוסק הדור הגר"ש אלישיב זצוק"ל
ומרן ראש הישיבה הגר"ל שטינמן שליט"א

בענין מקומות שמחללים שבת

כ' תמוז תשס"ו

ידוע שענין שמירת שבת כ"כ חביב בעיני הקב"ה, ולהיפך זה מאוד שנוא. והנה בזמן האחרון רוצים לעשות חיזוק שלא יעשו דברים במקומות שידוע שמחללים שבת בפרהסיא, וע"פ רוב זה דברים כגון טיולים וכהנה, דברים שאין זה נוגע לחיי אדם, ובכל זאת לחלק מהציבור אשר שייכים לשומרי תורה ומצות קשה לוותר על זה, ושוכרין מקומות אשר מחללים שבת, זה מוכיח שענין השבת לא תופס כ"כ מקום חשוב, ומסתפק במה שהוא בעצמו אינו מחלל שבת, וזה מהדברים אשר צריך לקבל לא לבזות את השבת.....

יוסף שלום אלישיב
אהרן יהודה לייב שטיינמן

בענין זהירות בצניעות גם בנופש

ט"ו אב תשס"ז

לתלמידי הישיבה ד' עליהם יחי'

אודיע צערי לכ' על מה ששמעתי שיש מקומות שבחורי ישיבה נמצאים ער כמעט כל הלילה, מפטפטים בדברים של מה בכך, ולבושים כשלא מכוסה כל הגוף כגון גופיה, וזה דבר גובל באיסור, וכל שכן שאין רוח חכמים נוחה להיות גילוי בשר.

ועי' מ"ב סי' ב' סק"א וז"ל: וכן צריך ליזהר תמיד מחמת טעם זה שלא במקום הכרח מלגלות מבשרו ואפילו מעט, כל מה שדרכו להיות מכוסה בבגדים לעולם, אבל רשאי לגלות ידו עד קובדו וצוארו עד החזה. ובשעה"צ מובא שזה מהפמ"ג וארצות החיים, וכל שכן שזב מאוד לא דרך בני תורה, וזה גורם לקצת פריקת עול, ומאד יש להקפיד להיות צנוע גם במלבושיו.

יש להוסיף שגם כשנמצאים במקום כמו שקוראים "קעמפ" יש להקפיד בכל הדברים הנ"ל
א.ל. שטינמן

החזו"א בבין הזמנים

שמעתי שמרן החזו"א ז"ל אמר שבזמן שלומדים בני הישיבות, גם לו יותר קל ללמוד, מכיון שמרובים הלומדים, אבל בבין הזמנים שמצוי יותר בטלה אצל בני הישיבות זה משפיע גם עליו ויותר קשה לו הלימוד, והדברים נוראים.

והנה מרגלא בפומיה דרבינו על ענין בין הזמנים, שיש בימים הללו יותר סייעתא דשמיא והצלחה לאלו שלומדים בבין הזמנים. ומשום שכידוע שיש כמות של שפע סייעתא דשמיא המושפעת מן השמים בכל זמן המתחלקת לכל לומדי והוגי התורה, וכשיש הרבה לומדים מתחלקת בין כל הלומדים, ובימים שהלומדים בהן הם מועטים מתחלקת אותה הכמות של הסייעתא דשמיא ביניהם בלבד, וא"כ יש יותר הצלחה למי שלומד בימים אלו שמועטים הלומדים יותר מבכל השנה שמרובים הלומדים.

[ספר אעלה בתמר מהגרא"ל שטינמן שליט"א]

זהירות מטיולים

ניסן תשס"ד

זה כבר הרבה שנים שבזמן שלא לומדים בישיבות, כגון בחודש ניסן תשרי ואב, הרבה מנצלים הזמן ג"כ ללימוד התורה הנקרא ישיבות בין הזמנים.

אמנם יחד עם זה, יש כאלה שעושים טיולים למקומות שונים, ויש מקומות מסוכנים לטייל שם, סכנה רוחנית וסכנה גשמית, ובעצם כל טיול כרוך בסכנה, הלא חז"ל אמרו האומר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה הרי זה מתחייב בנפשו.

ודבר זה תובעים מבני הישיבות יותר משאר בני אדם, כיון שהם טעמו טעם של תורה, ואין להם לבלות זמן, אלא אם צריך עזר לכבוד החג, או שהתאמצו ביגיעת התורה וצריך לנוח קצת, אבל אין לנצל הזמן בטיולים, אפי' אם כוונתו לראות גדלות השי"ת, וכתוצאה מהטיולים כל שנה ישנם כאלה שקרה להם אסונות, השי"ת ישמרנו.

והנה מזמן לזמן גילו גדולי ראשי הישיבות דעתם על הסכנה בטיולים אלה, ומ"מ כמעט בכל שנה קרה דברים נוראים, גם השנה תיכף בגמר הלימוד בישיבות קיפחו שני בחורים חייהם, והדברים צועקים עד לב השמים.

אנא, תלמידי הישיבות! אשרי חלקכם שבחרתם דרך התורה, למה תלכו בדרכי עקלתון, ואשר מביאים לכל כך צער, בכך נא להיזהר מלעשות דברים המסכנים חיי אדם, ותנצלו את הזמן במקרה שצריך במנוחה, וחלק הכי גדול בלימוד התורה, ובזכות למוד התורה ושמירת הבריאות תזכו לעלות אל המסילה הנכונה ולגדול כרצון הקב"ה וכל ישראל.

יוסף שלום אלישיב אהרן יהודה ליב שטינמן

י"ד באב תשס"ז

הן עדיין אנו בתחילת ימי בין הזמנים, וכבר קיפחו חייהם שני בחורי ישיבות ה"י, ולכן אנו שבים וקוראים לבחורי הישיבות לנצל את הזמן למטרה המיועדת, למנוחה, ולחיזוק לימוד תורה"ק ביתר עוז, ולא להסתובב במקומות שאינם ראויים, או לצאת לטיולים שהדבר הינו בחשש סכנה, אם לא שהנהלת הישיבה מצאה צורך בדבר, ובתנאי שיעשה הדבר בפיקוח הישיבה

בברכת התורה

יוסף שלום אלישיב א.ל.שטינמן

כ"ג ניסן תשס"ט

כבר גילינו דעתנו בשנים קודמות על הסכנה בטיולים, והיות שיש שבוע שלם שעדיין לא לומדים בישיבות, וזה עלול מאוד לגרום שח"ו הזמן ינוצל לסכנות, באנו להתריע להמנע מאוד מזה, ומי שלא מביא עצמו לידי סכנה יקום בו הפסוק ה' ישמרך מכל רע ישמור את נפשך.

יוסף שלום אלישיב אהרן יהודה ליב שטינמן

בענין צימרים

בס"ד ניסן תשס"ט

עמלנו אלו הבנים

בענין הפירצה הנוראה ששמענו שבחורים ממשפחות טובות שוכרים חדרים באכסניות וצימרים באזור טבריה והצפון, ויש בהישג יד מכשירים טמאים, ועוד דברים שאין להעלותם על הדעת, והגיעו למכשולות נוראות ה' יצילנו, שבחורים שכרו חדר ע"מ לנוח ולא עמדו בנסיון ונכשלו והדרדרו עד מאוד, על ההורים להיות מודעים לסכנות, ולראות את הנולד, ולעמוד על המשמר, ולא לתת לבניהם לצאת לטיולים, אלא אם יש הכרח יצאו בטיולים מאורגנים בפיקוח הראוי המונע רוחניות וגשמיות

אהרן יהודה ליב שטינמן

הנני מצטרף להנ"ל הכו"ח על משמר החינוך – יוסף שלום אלישיב

משא חיזוק והדרכה למסיימי הישיבות הקטנות – חודש אב תשע"ד

בין הזמנים זהו זמן מסוכן, שטבע האדם לחשוב שאין בו עול תורה, ומרגיש שהוא משוחרר ויכול לעשות כל מה שהוא רוצה, וכאילו שאין חיוב של תורה ותפילה בימים אלו, וסבור שיכול לעשות מה שיותר קל לו מבלי להתאמץ כמו בכל השנה. אמנם צריכים לדעת, כי פריקת עול תורה ומצוות זהו חטא חמור מאוד, ובין הזמנים מיועד רק למנוחה הנדרשת כפי הצורך, וכמו שכ' החינוך [מצוה תפח] שגוף האדם זקוק לארבעה דברים, מזון שינה, מנוחה ושמחה. אבל המנוחה צריכה להיות בצורה מסודרת ובלי פריקת עול.

ולכן גם בבין הזמנים, צריכים שיהיו סדרים קבועים לכל ימי בין הזמנים, ומתחילה יש לקבוע מקום מסודר היכן ללמוד ולהתפלל, וכמו שמצינו בדברי חז"ל שהפליגו במעלת הקובע מקום לתורתו ולתפילתו, וגם צריך שיהי' זמן קבוע ללמוד בשעות קבועות בכל יום, וכן דבר קבוע, שיהא מתוכנן מקודם מה ללמוד.

ולענין אם צריך שיהא הלימוד בחברותא, זה תלוי אצל כל אחד ואחד לפי טבעו, ויש כאלה שיותר נוח להם ללמוד בלי חברותא. אמנם כל זה הוא בזמן שלומדים בכמות ובהספק, שאז אין הבדל אם לומדים בחברותא או לא, אבל כאשר לומדים בעיון ובעמקות, קשה ללמוד בלא חברותא, ועדיף לקבוע חברותא לזה.

ובדרך כלל אם לומדים בצורה יותר פשוטה זה מושך ומעניין, ובימי בין הזמנים אפשר ללמוד אפי' גמרא עם רש"י בלי תוס', מה שיותר קל ומושך את הלב, ומרגישים יותר את המתיקות.

ובנוסף צריכים לדעת את החשיבות של תורה, שכל קיום העולם הוא ע"י עסק התורה, ומי שעוסק בתורה הרי הוא עוסק בקיום העולם, כמאמרם [פסחים סח] אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנא' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, וכהנה רבות, ובנפש החיים שער ד' האריך שאם הי' העולם פנוי חס ושלוש רגע אחד מעסק התורה, מיד הי' נחרב וחוזר להיות תוהו ובוהו.

לכן שמחה גדולה היא שזכינו לעסוק בתורה, והבא ליטהר מסייעים אותו, כל אלו שבאו לשמוע דברי חיזוק הם באים ליטהר, ובס"ד יזכו כולם להצלחה בתורה ובכל העניינים החשובים.